

1

Crisis bij leerlingen

“Frank, 16 jaar en leerling van de derde klas vmbo-t, verschijnt niet op school. In de loop van de morgen belt zijn vader met de vraag of Frank op school is. Het blijkt dat hij de vorige avond na een fikse ruzie met zijn vader thuis is weggelopen. Vader vraagt of de mentor zich ervoor wil zetten.”

“Anita, een meisje uit de brugklas van een scholengemeenschap, barst aan het eind van de les plotseling in tranen uit, ogenschijnlijk zonder aanleiding. De leraar spreekt haar na de les aan. Dan blijkt dat haar ouders een paar maanden eerder gescheiden zijn. Zij woont bij haar vader, die dikwijls weg is voor zijn werk. Anita is daardoor vaak alleen.”

“Marcel is 17 jaar. Tijdens de eerste les zit hij op de gang met zijn hoofd in zijn handen. Zijn mentor komt toevallig voorbij en vraagt wat er is. Geen reactie. Na herhaald aandringen van de leraar zegt Marcel nauwelijks verstaanbaar: ‘Ze hebben vanmorgen mijn ouders gebeld dat mijn vriend zelfmoord heeft gepleegd.’”

1.1 Het begrip crisis

Een aantal leraren van verschillende scholen neemt deel aan een training crisisbegeleiding. Op de vraag naar voorbeelden uit hun praktijk komen bovenstaande verhalen. Niemand hoeft lang na te denken. Ieder heeft zijn eigen ervaringen. Met de leerling die niet langer tegen de pesterijen van zijn klasgenoten kan, met het meisje dat slachtoffer is van incest, met de brugklasser die zo'n heimwee heeft en klaagt over migraine. "Ik wil ze allemaal wel helpen", zegt er een, "maar mijn eerste taak is toch lesgeven." "Als je niet oppast, houd je daar onvoldoende tijd voor over", valt een ander hem bij. "Je wordt te hulp geroepen bij de ene crisis na de andere."

Daarmee is het woord gevallen. Crisis. Dat woord zal in dit boek nog vaak genoemd worden. Daarom staan we eerst stil bij het begrip. Natuurlijk kan iedere leraar een veelheid aan voorvallen verhalen over leerlingen die problemen hebben, ernstige problemen. Maar kun je in al die gevallen spreken van een crisis? Het begrip crisis wordt veel gebruikt. Wie erover spreekt, doet dat in samenhang met termen als spanning, keerpunt, uitzichtloosheid, ingrijpende verstoring, chaos en dergelijke.

We kiezen voor de volgende omschrijving van een crisis:

de reactie van een persoon op een ernstige verstoring van zijn evenwicht, als gevolg van van een ingrijpende situatie of gebeurtenis, waartegen de persoon geen verweer heeft en die bij hem ongewoon sterke emoties losmaakt.

Reactie

Het begrip crisis duidt de reactie van een mens op de versto-

ring aan. De verstoring zelf is dus niet de crisis. Dezelfde situatie zal bij de ene persoon een crisis teweegbrengen en bij de andere niet. De ene mens reageert op voorvallen in zijn leven sneller met crisisgedrag dan een andere. Voor iemand die een ander opvangt in een crisissituatie, is het daarom altijd van belang zowel de feitelijke ernst van de gebeurtenis te wegen als inzicht te krijgen in de persoon van de ander.

Een ernstige verstoring van evenwicht

Ieder mens, jong of oud, leeft normaal gesproken in een zekere balans. Een min of meer vast ritme, voldoende zekerheden in relaties en omstandigheden, redelijke emotionele gelijkmatigheid. Dat alles gericht op het verwezenlijken van zijn levensdoelen. Een ernstige verstoring van dit evenwicht schudt tijdelijk het vaste patroon door elkaar.

Een ingrijpende situatie of gebeurtenis

Bij een crisis is altijd een situatie of gebeurtenis aan te wijzen die uitspringt boven de normale en die een indringend effect heeft op het leven van een mens. Daarna is het leven anders dan daarvoor.

Waartegen de persoon geen verweer heeft

Ieder mens heeft zijn eigen arsenaal aan vaardigheden, reacties en handelingen, waarmee hij onverwachte en onaangename gebeurtenissen het hoofd biedt. Ook al brengt de gebeurtenis of de situatie hem uit balans, hij is in staat op eigen kracht en redelijk snel het evenwicht te herstellen. Er zijn echter situaties of gebeurtenissen die zodanig nieuw, ongewoon en ontregelend zijn, dat iemand geen gepaste reactie tot zijn beschikking heeft om het probleem aan te pakken. Hij is onthand.

Die bij hem ongewoon sterke emoties losmaakt

De een is vlugger geëmotioneerd en vertoont sterkere emoties dan de ander. In een crisis is sprake van intensere emoties dan die iemand normaal ervaart. Het is belangrijk om er alert op te zijn dat de emoties niet altijd in alle hevigheid waarneembaar zijn. Dat maakt het moeilijk er als buitenstaander oog voor te hebben.

Strikt genomen hoeft een crisis niet samen te hangen met iets onaangenaams dat een mens overkomt. Ook een heel groot geluk kan hem in een crisis brengen. Zijn evenwicht wordt immers verstoord, het gebeuren is ingrijpend, hij heeft er geen antwoord op en het veroorzaakt hevige emoties. Het zal iemand moeite en tijd kosten en hij zal hulp nodig hebben om zijn balans te hervinden. In ons taalgebruik en vooral in onze beleving heeft het begrip crisis echter vooral een onaangename klank. Dit boek gebruikt het woord 'crisis' dan ook in die zin.

Laten we met onze omschrijving van een crisis eens terugbladeren naar Frank, Anita en Marcel. Ze zijn in een crisissituatie terechtgekomen. Ieder van hen is uit zijn evenwicht. De zwaarte van de crisis is bij ieder van hen echter verschillend. De aard van de gebeurtenis varieert. Het gaat respectievelijk om een flinke ruzie met de vader, de echtscheiding van de ouders, de zelfmoord van een vriend. Er is ook verschil in de mate waarin de gebeurtenis ingrijpt in het leven van de leerling.

De ruzie verandert in feit weinig in het leven van Frank. Natuurlijk denken we er niet te licht over, vooral niet omdat we het effect niet kennen van Franks weglopen. Voorlopig maakt de vader zich nog zorgen om zijn zoon en lijkt de thuiskomst van Frank tot de goede mogelijkheden te horen.

Anita's leven is ingrijpend veranderd door de gebeurtenis die de crisis veroorzaakte. De echtscheiding van haar ouders heeft haar relaties en haar levensomstandigheden door elkaar geschud. Voor haar wordt het nooit meer zoals het was.

In hoeverre de zelfdoding van zijn vriend van invloed is op het leven van Marcel, hangt af van de betekenis van hun vriendschap. Gaat het om zijn boezemvriend met wie hij dagelijks optrok of betreft het een van zijn vrienden uit een grotere groep die in het weekend bij elkaar komt? Laat er geen misverstand over verstaan: de zelfdoding van zijn vriend kan een heel grote indruk maken op Marcel. Maar wat hier van belang is, is hoeveel er feitelijk verandert in de levensomstandigheden van Marcel.

Geen van de drie leerlingen lijkt verweer te hebben tegen de gebeurtenis of tegen de situatie waarmee hij of zij geconfronteerd is. Frank reageert nog het meest actief. Hij loopt weg. Of dit echt verweer is, blijkt pas uit zijn motief. Wil hij ergens anders tot rust komen? Ontvlucht hij de situatie waartegen hij niet is opgewassen? Neemt hij op die manier wraak op zijn vader? Anita en Marcel hebben duidelijk geen verweer. Het verschil is dat Marcel het bericht dat de crisis veroorzaakt nog maar pas heeft vernomen, terwijl Anita na enige maanden nog geen manier heeft gevonden om de crisis het hoofd te bieden. De hevige emoties blijken bij alle drie uit hun overigens heel verschillende gedragingen: weglopen, in tranen uitbarsten, ergens verdoofd zitten.

1.2 Ontwikkelingscrisis

De drie voorvallen leveren ons nog een paar andere begrippen die van belang zijn voor het verstaan van een crisis. Een eerste